

DİNİN GEREKLİLİĞİ ve DİNDE DEĞİŞİM SÜRECİ

Prof.Dr. Osman ZÜMRÜT*

ÖZET

Tarih, belirli dönüşüm sağlayan olaylarla somutlaşmış veya simgeleşmiş bir kurumdur. Biz insan olarak bu olayları veya eserleri yapan veya yaratan etkin kişileriz.

Tarihsel dönüşümü sağlayan olayları biz uzun veya kısa süreçte gerçekleştirebiliriz. Bazen bu yüzyılları kapsayabilir. Sözcüğümlü, İstanbul'un Fethi ve Amerika'nın keşfi Yeni Çağ, Fransız Devrimi Yakın Çağ başlatan olaylardı. 9 Kasım 1991 Berlin Duvarı'nın yıkılışı, Sovyetler Birliği'nin yıkılışının bir simge-siydi ve Soğuk Savaş Dönemi'nin bitişiydi.

Din ise, tarihsel gelişimiyle bir kurum olarak karşımıza çıkıyor. Din, tarihin en etkin toplumsal ve kültürel kurumlarından biridir. Yapılan kazılarda karşımıza çıkan idoller, putlar, Tanrı ve Tanrıça heykelleri bizlere tarihte dinin etkin olduğunu fazlasıyla anlatıyor.

Günümüzde herkes hayatının bir bölümünde kişisel istek, beklenti ve toplumsal zorunluluk ya da baskı nedeniyle "din" içinde istese de istemese de bir şekilde kendini bulur. Bu kaçınılmaz olgu ve kural, tarihten günümüze kadar canlılıkla sürmektedir.

Kuşkusuz din geçmişte ve şu anda etkin bir kurum olduğu gibi, gelecekte de etkin bir kurum olacaktır. Bu nedenle Atatürk, din konusunun Türkiye Cumhuriyeti'nin yurttaşlarının kutsal ve vicdanî bir meselesi olduğunu kabul etmekle birlikte, **din hizmetini bir kamu hizmeti** olarak görüp devlet kurumları içinde Diyanet İşleri Reisliği kurumuna yer vermiştir.

Bedenimiz için gıda ve beslenme ne ise, manevî yapımız için din, inanç ve ibadet aynı işlevi görür ve zorunludur. İnsanın dünya yaşamını tutarlı ve verimli sürdürebilmesi için, her ikisi de karşılanması gerekli ve zorunlu ihtiyaçlardır.

Dinlerden, içinde yenileşmeye, değişime yer veren dinler yaşayan dinler olarak kalırlar. Onun için, dinler, değişime uğramak zorunda kalmışlardır. Yahudilik ve Hıristiyanlıkta olduğu gibi, İslâm da değişime uğramıştır. Kuşkusuz buradaki değişimden, zamanın etkisiyle insanların dini anlayışlarındaki değişiklik kastedilmektedir. Dinlerin özündeki değişiklik söz konusu olamaz. Çünkü onu ancak Allah'ın kendisi değiştirir. İnsanlar dinde değişim yapmadıklarını iddia etseler bile bu akıttan kendilerini kurtaramamışlardır. Değişmez olarak gösterdikleri her şeyin en azından uygulama biçimi değişmiştir.

* Ondokuz Mayıs Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Öğretim Üyesi ve Dekanı

Aslında bu üç büyük din, tek olan yüce Allah'tan peygamber (insan) düzeyine inerken, bir değişime zorunlu olarak uğruyor. Arkasından peygamberler dini, toplumun ihtiyaçlarını karşılama durumuna göre açıklıyor, yani, bir anlamda değiştiriyor. İnananlar da peygamberden aldıklarını bilerek veya bilmeyerek uygularken, ellerinde olmayan nedenlerle, değiştirmeye durumuna düşüyorlar. Kısacası, her hangi bir din Allah'tan indirildiği saflığı ile değişmez bir halde kalma şansına sahip değildir. Kur'an'da değişmezlik ilkesi yüce Allah'ın otoritesi (yetkesi) için geçerlidir. Çünkü, İslâm'ın ana kitabı Kur'an değişimi savunuyor.

Sonra İslâm dini sadece Allah, Hz. Muhammed ve Kur'an'dan mı ibarettir? Bunlar temeldir. Ancak, din bilginlerinin icthatları, yorumları ve açıklamaları, İslâm'ın kitlelere daha da yaygınlaşarak uygulanmasını sağlayarak, tarihte bir İslâm uygarlık ve kültürü geliştirmiştir. Şimdi İslâm dinini sadece Allah, peygamber ve Kur'an'dan ibaret sayarak, tarihe mal olmuş Müslüman kitleleri, İslâm uygarlık ve kültürünü yok saymak mümkün müdür? Çağlar ve değişen zamanlar İslâm dininin akışına ve yaşayışına etkin yön vermiştir. Bizzat yüce Allah, değişim sürecini de kendisi yaratmıştır. Onun için Allah, bir peygamber yerine birçok peygamberleri, insan türünden seçerek göndermiştir.

Tarihçi ve filozof A. J. Toynbee'ye göre, "medenî bir topluluk başka bir medeniyetin karşısında tehlikeli bir duruma düşerse, ya Kuzey Afrika'nın Sünuşileri ve Orta Arabistan Vahhabileri gibi, kendi kabuğu içine çekilip taşkın bir biçimde ve taassup içerisinde bağlılıkla geleneklerine sarılır; ya da Türkiye'deki Mustafa Kemal Paşa'nın yaptığı gibi, kendini savunabilmesi için düşmanın maddî ve manevî silahlarını kullanır.

Yüce Allah'ın "değişim" sürecinde insanların görev ve sorumluluklarını yerine getirme istemi ve buyruğu namaz kılarken hem de "Rûku'da iken vahiy indirilerek "Kible'nin değişimiyle" tüm insanlara belirgin biçimde duyurulmuştur. İslâm'ın en temel ibadeti olan namazda Allah, yön değiştirme emrini vererek, değişimin kaçınılmazlığını vurgulamıştır.

Sonuç olarak, yüce Allah'ın Hz. Muhammed'in Kur'an ayetlerini yorumlamasına ve açıklamasına izin vermesi, tüm insanlığa örnek insan Hz. Muhammed'i örnek alacak müslümanların kendi zamanlarındaki koşulları ve gereksinimleri göz önünde tutarak, Kur'an ayetlerini yorumlama ve açıklama olanağı sağlamaktadır. Bu da değişimin ta kendisidir. Çünkü değişim, dinî anlayışı yıkmak ve bozmak asla değildir; aksine değişim, dinin anlaşılmasını ve benimsenmesini sağlamak ve dini tebliğ yöntem ve çabalarının iyileştirilmesinin tümüdür.

Kurtuluş yepyeni çalışmalarda ve yepyeni eserler üretmektedir. İslâm'ın engin rahmet ve bereket kaynağını yepyeni açılımlarla pınarlardan akan sular gibi insanlığın kana kana içmesine sunmaktır. Bunun adına ister "yeniden yapılanma", ister "değişim", ister "ıslahat" ne denirse densin bu, zamanımızda yapılmak zorundadır. Eğer bunu yapmazsak, çağımızın insanlarını İslâm bilgisinden, aydınlığından ve rahmetinden yoksun bırakmış oluruz.

“Tarih” geçmiştir, bize ne yararı olur diye algııarsak ve ona çöpe atılacak bir şey gibi bakarsak, bizim varlığımız da bir gün gelecek çöpe atılacaktır. Çünkü, biz de bir gün, “geçmiş”in içinde yer almakla karşı karşıya kalacağız. Bu ise bizi insan olarak tutarlı ve bilimsel anlayışa götürmez.

Tarih, belirli dönüşüm sağlayan olaylarla somutlaşmış veya simgeleşmiş bir kurumdur. Biz insan olarak bu olayları veya eserleri yapan veya yaratan etkin kişileriz.

Tarihsel dönüşümü sağlayan olayları biz uzun veya kısa süreçte gerçekleştirebiliriz. Bazen bu yüzyılları kapsayabilir. Sözelimi, İstanbul’un Fethi ve Amerika’nın keşfi Yeni Çağı, Fransız Devrimi Yakın Çağı başlatan olaylardı. 9 Kasım 1991 Berlin Duvarı’nın yıkılışı, Sovyetler Birliği’nin yıkılışının bir simgesi idi ve Soğuk Savaş Dönemi’nin bitişiydi.

Sonra küreselleşme gündeme geldi. Arkasından kamu kurumlarını özelleştirme başladı.

Şu an konumuz DİN. İsterseniz, zihnimizdeki sorulara şöyle bir göz atalım:

1. Din karın doyurmuyor ve para vermiyor, neyimize yarıyor?
2. Dinî kurum ve kuruluşlar doğrudan gelir getirmediğine göre, insanları itaate, bir anlamda köleliğe alıştırarak din, insan özgürlüğüne zarar vermiyor mu?
3. Din adına yapılan savaşlar tarihin çirkin yanını sergilediğine göre, bundan hareketle dinin insanlığa yararlı olduğunu söylemek doğru olur mu?
4. Biz iş adamıyız bize ekonomi ve para, döviz getirecek şeyler lazımken, din bizim neyimize demek daha doğru olmaz mı?

Bu gibi sorular dine ilgisiz kalanların zihninde yer alan sorular gibi görünse de, aslında her birimizin böyle sorularla kimi zaman meşgul olduğumuz kolaylıkla söyleyebiliriz. Hepimiz hayatımızdaki girişimlerimizde “inşallah işim iyi giderse kazanacağım, başaracağım” veya “az kalsın gidiyordum Tanrı korudu” gibi temenni ve yakarışlarla yüce güce sığınmak zorunda kalmışızdır. Bu durum dinin sunduğu yüce varlık inancından başka bir şey değildir. İnsanlara “mutlaka inanın” diye zor kullanamayız. Ama “bir dine, özellikle İslâm dinine inanmasını” öneririz. Aslında yüce Allah da zorlamıyor.

O zaman bu denli bizi kuşatan din nedir ?

Dinin birçok tanımlarından yararlanarak ulaştığımız din tanımından başlayalım.

“İnsanlık tarihi öncesi (yaratılıştan önce), insanlık tarihi süresince (insanın ve insanlığın yaşamı süresince) ve insanlık tarihi sonrası (ölüm sonrası) hakkında yapılan açıklamalara ve bu açıklamalara dayalı uygulamalara DİN diyoruz.”¹

Din, insan için zorunlu olup tarih boyunca Allah ve insan tarafından kurum olarak oluşturulmuştur.

“Din” sözcüğü Kur’an’da 93 yerde geçiyor ve insanların gereksinimi olduğu açıkça ifade ediliyor.

DİN NİÇİN GEREKLİDİR?

İnsanlık tarihine bakınca, dinsiz bir toplum göremiyoruz. Bunu sadece bize ulaşan eserler kanıtlamıyor, aynı zamanda arkeolojik kazılar sonucu yer altından çıkan dini eserler de kanıtlıyor. Demek ki, geçmişteki insan yaşamı din tarafından sıkı biçimde kuşatılmıştır. Din o kadar etkin bir fonksiyona sahip ki, yeri kazıyorsunuz, Tanrı ve Tanrıça simgeleriyle idol ve putlarla karşılaşıyorsunuz. Kültür tarihinin altın eserlerini okuduğumuz zaman bu gerçeği yeniden yaşıyoruz.

Din tarihsel gelişimiyle bir kurum olarak karşımıza çıkıyor. Tarihin en etkin toplumsal ve kültürel kurumlarından biri “din”dir. Yapılan kazılarda karşımıza çıkan idoller, putlar, Tanrı ve Tanrıça heykelleri bizlere dinin etkinliğini anlamaya fazlasıyla yetiyor.

Geçmiş insanlık tarihi bize “dinsiz bireylerin” olabildiğini, ama “dinsiz toplumların” olmadığını göstermektedir. Arkeolojik kazılardan çıkan kalıntılarda da asla “dinsiz bir toplum” olmadığı belgelenmektedir.

Günümüzde ise, herkes hayatının bir bölümünde kişisel istek, beklenti ve toplumsal zorunluluk ya da baskı nedeniyle “din”in içinde istese de istemesse de bir şekilde kendini bulur. Bu kaçınılmaz olgu ve kural, tarihten günümüze kadar canlılıkla sürmektedir.

Sözgelimi toplumda “ben dinsizim” diyen kaç kişi vardır? Ateistler halen yaşadığımız dünyada toplum oluşturamamışlardır. Her toplumda din adamlarını beğenmeyenler, kendince seçtiği bir din anlayışını benimseyerek yaşamlarını sürdürenler vardır.

Buna göre, ateistlerin din ve dinle ilgili hiçbir söylemlerine katılmam, ama madem ki Tanrı onları yaşıyor ve bizim yaşadığımız dünyayı paylaşarak birlikte yaşam sürmemizi istemiş, o halde ben de onlarla insanî ve uygar ilişkilerle yaşamı paylaşabilirim. Onların yaşama haklarına saygıyı kutsal görev bilirim. Seçme olanağım varsa ki olduğunu düşünüyorum. O zaman çağdaş dindar ile yaşamak ilk seçeneğim olacaktır.

¹ Osman Zümrüt, *Din-Müslümanlık-Şeri’at-Laiklik-Yurttaşlık*, Ankara, 1997, s. 25

Kuşkusuz din geçmişte ve şu anda etkin bir kurum olduğu gibi, gelecekte de etkin bir kurum olacaktır. Bu nedenle Atatürk, din konusunun Türkiye Cumhuriyeti'nin yurttaşlarının kutsal ve vicdanî bir meselesi olduğunu kabul etmekle birlikte, **din hizmetini bir kamu hizmeti** olarak görüp devlet kurumları içinde Diyanet İşleri Reisliği kurumuna yer vermiştir.

Günümüzdeki dinî eserlerin yaygınlaşması, dinî hareketler ve dinler arası çabaları somutlaştıran diyalog toplantılarının artması, dinin günümüzde etkinliğinin azalmadığını gösteriyor.

Geçmişte ve şu an dinin etkin olması ve insanların gelecek beklentileri içinde dinin fazlaca yer tutması, dinin gelecekte de etkin olacağını gösteriyor.

Geçmişte ve şu an dinin etkin olması ve insanların gelecek beklentileri içinde dinin fazlaca yer tutması, dinin gelecekte de etkin olacağını gösteriyor.

O halde, biz insanlar için dini bu denli etkin kılan nedir?

Bu sorunun en inandırıcı yanıtı şu olabilir. Bilindiği gibi, insan maddî ve manevî olmak üzere iki yapıdan oluşuyor. İnsanın maddî yapısı gıda vb beslenme ile doyurulduğu gibi, manevî yapısı da din ile doyurulmaktadır. İnsanlığın deneyimi ile kanıtlanmıştır ki, din kadar hiçbir şey, insanın manevî yapısını üç boyutlu (geçmiş, şu an ve geleceği) olarak doyuramıyor. Kısacası insanın manevî yapısını ancak din doyuruyor. Müzik ve benzerleri insanın manevî yapısını üç boyutlu olarak doyuramıyor.

Din, ilkel de olsa, insanın manevî yapısını doyuruyor. Bize göre çok yanlış, çok akıl dışı görünen din de inanan insana acımasız yaşam mücadelesinde pek yaman güç ve moral vermektedir. Hala bazı insanlar toteme inanarak yaşamlarında güvenle hareket ediyor ve mutlu oluyorlar. Kısacası, çağa ve gerçeklere uymayan ilkel dinler de insanın manevî boşluğunu doldurmaktadır. Kuşkusuz bu doyum, Hıristiyanlık, Yahudilik ve İslâmiyet'te doruk noktasına çıkmaktadır. O nedenle XXI. yüzyılın çağdaş insanı için de din zorunlu bir gereksinim olmaya devam edecektir. Çünkü çağlar geçtikçe, dinin etkinliği azalmak yerine artmaktadır.² Buna ek olarak akıl da bazen kavga etmesine rağmen, inancın insan yaşamına katkısını kabul etmekte ve dine hak vermektedir.³

Bedenimiz için gıda ve beslenme ne ise, manevî yapımız için din, inanç ve ibadet aynı işlevi görür ve zorunludur. İnsanın dünya yaşamını tutarlı ve verimli sürdürebilmesi için, her ikisi de karşılanması gerekli ve zorunlu ihtiyaçlardır.

² V. L. Allen, *Social Analysis: A Marxist Critique And Alternative*. London-New York, 1975, ss. 231-232.

³ E.I. Allen, *From Plato To Nietzsche*, Sixth Fawcett Premier Printing, New York, 1970, s. 103.

İnsanın maddî yapısı dengeli biçimde doyurulmadığı takdirde şişmanlık vb. rahatsızlıklar nedeniyle yaşamını verimli ve sağlıklı sürdüremediği gibi, manevî yapısı çağa uygun, tutarlı ve dengeli bir din anlayışıyla doyurulmadığı takdirde de yine yaşamını verimli ve sağlıklı sürdüremez. Bu durumu tarihteki örnekleriyle görmek mümkündür. Ülkemizdeki dinî sorunlar ve sıkıntılar dinin çağdaş ve günümüz ihtiyaçlarını karşılayacak biçimde anlaşıl-mamasından veya anlatılamamasından kaynaklanmaktadır. İşte bu nedenle “Dinde Değişim” konusu ve dinsel sorunların çözüme kavuşturulması ülkemizin çıkarları ve geleceği açısından acil önem taşımaktadır.

Bugün T.C. yurttaşı olarak karşımızda duran ülkemizin önemli sorunlarından birinin din istismarcılığı olduğunu söyleyebiliriz. Din istismarcılığı sadece dindarları rahatsız etmekle kalmıyor, herkesi rahatsız ediyor. Bu sorunun uzun vadede çözümü, “uluslararası düzeyde din eğitimi” ile yurttaşları aydınlatmaktır.

Bazı dostlarımız ve bazı aydınlarımız şöyle düşünebilirler: “Din bizim neyimize, vicdanî bir sorun, Tanrı ile kul arasında olan bir sorun. Bizi ilgilendirmez.” Yurdumuzda din istismarcılığı hükûmetleri değiştirecek boyuta ulaştığı ve devletin en güvenilir yetkilileri ve kaynakları tarafından irtica tehlikesinin acilen önüne geçilmesi gereği ifade edildiği zaman, Türk aydınlarının hiçbir şey yapmamaları mümkün mü? Bu sorumluluktan kaçabilirler mi? Din istismarcılığının yaygınlaştığı bir ülkede “biz bu işe bulaşamayız, bizi ilgilendirmez” diyebilirler mi? Hayır. Dememeleri ve çözüm aramaları gerekir. Çözüm ise, yurttaşlarımızın uluslar arası düzeyde din kültürü almalarıdır. Eğer insanımıza çağdaş, iyi ve tutarlı bir bilgi verirsek, kimse insanımızı istismar edemez. Böylece barış ve huzur içerisinde yaşayabiliriz. Mevlânâ’ların, Hacı Bektaş Velî’lerin, Ahmed Yesevî’lerin, Yunus Emre’lerin torunlarına yaraşır barışçıl din anlayışına ancak din istismarını kaldırarak ulaşabiliriz. Yunus’un deyişiyle “Yaradılanı hoş gör yaradandan ötürü” anlayışını doruk noktasına yükseltecek din anlayışını ve insanlığı kucaklayan laik anlayışı ve çağdaş anlayışı hakim kılmakla toplumsal barışa daha kolay ulaşırız.

Peki, bu nasıl olacak?

İslâm’ın özüne bağlı, tutarlı yeni görüşlere açık bir din eğitimi ile olabilir. Toplumsal gerçeklerden uzak, İslâm’ın özünüyle bağdaşmayan, insanlarımızın dinî ihtiyaçlarını karşılamayan ve uygulama şansı olmayan bir din eğitimi anlayışı ile insanlık adına bir yere ulaşamayız. Mutlaka yüce Allah’ın koyduğu değişim ve yeniliklere yönelmek zorundayız. Masa başında yapılmış ve hizmet alanı ile uygulama şansı olup olmadığı belli olmayan bir eğitim anlayışı ile olamaz. Mutlaka yeni görüşlere açık bir anlayışa yönelmek gerekir.

Bazılarımızın ateistler gibi davranma tarafı çeşitli nedenlerden dolayı ağır basabilir ve bir ateist gibi davranmanın doğru olduğunu bir an için düşü-

nebiliriz. Ama unutmayalım ki, yüce Rabbimiz, ateistleri ve dindarları birlikte yaşamak üzere yarattığını bütün kutsal kitaplarda ve Kur'an'da açıkça bildirmektedir. O zaman ateist olanın dindarın inancına, insanî yönden saygılı davranması bir insanlık borcudur. Ateistlerin din sorunu olmadığına göre, din sahibi öteki insanların yüce kabul ettiği değer yargılarına saygılı olmaları insancıl ilkeler gereğidir.

Bazılarımızca din ve dince kutsal sayılan şeyler, o kadar kötü istismar edildi ki, "din" dendiği zaman alerji duyulur hale geldi. Din adına bir söylem duymak istemeyen insanlar oluştu. Ancak tüm bunlara rağmen, din milenyumalara rağmen varlığını korumuştur. Bundan böyle de din, varlığını etkin biçimde sürdürüleceğe benzetilmektedir.

Dinin gerekliliğine değindikten sonra, şimdi, "reform" kavramına kısaca yer verelim.

"**Reform**" İngilizce bir sözcük olup, Türkçe'mizde "yeniden yapılanma veya biçimlenme" anlamına gelir. Bu kavram, Osmanlı döneminde "ıslahat" sözcüğü ile karşılanan bir kavramdır. "Bir şeyin önceki biçimini değiştirerek yeniden biçimlendirme" için kullanılan "reform" kavramı "**değişim**" üzerine kurulur.

Reform, "daha iyi hale getirme, bir hususu daha iyi duruma getirmek işi" olarak algılanmıştır.⁴ Ancak biz burada "reform"un dayandığı ve reformla eşanlamlı bir kavram olan "**değişim**" kavramını kullanacağız.

"**Değişim**", Yahudilik ve Hıristiyanlıkta olduğu gibi, İslâm'da da olmuş mudur?

Gerçekten bu üç büyük din, tek olan yüce Allah'tan peygamber (insan) düzeyine inerken, bir değişime zorunlu olarak uğruyor. Arkasından peygamberler, dini, toplumun ihtiyaçlarını karşılama durumuna göre açıklıyor, yani, bir anlamda değiştiriyor. İnananlar da peygamberden aldıklarını bilerek veya bilmeyerek uygularken, ellerinde olmayan nedenlerle, değiştirme durumuna düşüyorlar. Kısacası, her hangi bir din Allah'tan indirildiği saflığı ile değişmez bir halde kalma şansına sahip değildir. Kur'an'da değişmezlik ilkesi yüce Allah'ın otoritesi (yetkesi) için geçerlidir. Çünkü, İslâm'ın ana kitabı Kur'an değişimi savunuyor. Oysa İslâm Tarihi boyunca, "dinin görünen biçimlerine bağlılık, toplumun ibadet biçimleri (rituals) ve kurumları, kişisel değişimden daha önemli bir hale gelmişti."⁵ "Eski İslâm kendini, üyeliğin temeli olan birkaç pratik ve ayinsel emirle birlikte, Allah'a ve Peygambere teslimiyet ikrarı ile tatmin etmişti".⁶

⁴ Ejder Yılmaz, *Hukuk Sözlüğü*, Seçkin Kitabevi, 3. Baskı, Ankara, 1986, s. 600.

⁵ Bryan S. Turner, *Max Weber ve İslâm: Eleştirisel Bir Yaklaşım*, Vadi Yayınları, Ankara, 1991, s. 185.

⁶ Max Weber, *Economy And Society*, II. 462.

İslâm dini deyince, herkes kendine göre bir İslâm anlayışına sahip olduğunu var sayarak dini konulara yaklaşıyor. Bu da yetmiyor, dini konuda bilgisiz duruma düşmeyi dini zayıflık, inanç yokluğu olarak algıladığı için, dini konu gündeme gelince, yalan yanlış, hemen bilgiçlik taslama durumuna geçiyor ve İslâm'ı koruma şövenliğine soyunuyor. Aslında bütün toplumlarda ve ülkemizde dinî rahatsızlıkların kaynaklarında kişilerin bu tutumu takınmaları yatmaktadır. Din istismarının beslenip geliştiği kaynak da budur.

Sonra İslâm dini sadece Allah, Hz. Muhammed ve Kur'ân'dan mı ibarettir? Bunlar temeldir. Ancak, din bilginlerinin içtihatları, yorumları ve açıklamaları, İslâm'ın kitlelere daha da yaygınlaşarak uygulanmasını sağlayarak, tarihte bir İslâm uygarlık ve kültürü geliştirmiştir. Şimdi İslâm dinini sadece Allah, peygamber ve Kur'an'dan ibaret sayarak, tarihe mal olmuş müslüman kitleleri, İslâm uygarlık ve kültürünü yok saymak mümkün müdür? Çağlar ve değişen zamanlar İslâm dininin akışına ve yaşayışına etkin yön vermiştir. Bizzat yüce Allah, değişim sürecini de kendisi yaratmıştır. Onun için Allah, bir peygamber yerine birçok peygamberleri, insan türünden seçerek göndermiştir. Öyleyse, İslâm dendiğinde, sadece Allah, Peygamber, Kur'ân vb. kutsal kavramlar anlaşılmalıdır. Bu günün inanan insanlarını ve onların ihtiyaçlarını da kapsayan tüm İslâm kültür ve uygarlığı kapsamında olan her şey anlaşılmalıdır. Bu bağlamda İslâm dini zamanları kapsayacak "değişim" üzerine kurulmuştur

"Değişim, beğenilmeyen bir durumdan, daha iyi bir duruma geçiş demektir".⁷ Yüce Tanrı'nın kurduğu düzen değişim ve hareketliliğe dayanır. Eğer Allah, değişim istemeseydi, Hz. Adem'den sonra yeni peygamberler ve sayfalar ve kitaplar göndermezdi.

Değişimin evrensel ve doğal akışını, M.Ö. V. yüzyılda yaşayan Heraklitos, şu meşhur sözleriyle vurgulamıştı:

"Bir ırmakta iki defa yıkanılmaz".⁸

Günümüzde sınırlarımız dışındaki değişim de bizleri korkunç bir şekilde etkilemektedir. Sözelimi, Körfez Savaşı'na fiilen katılmamış olan Türkiye, Kerkük-Yumurtalık boru hattının kapatılması ile çok büyük zarar gören bir ülke konumuna düşmüştü.⁹ Batı dünyasının veya gelişmiş teknolojilerin ve kültürlerin yıkıcı etkilerine maruz kalan "bütün geleneksel kültürlerde, "yeni dinî hareketler" denilen dinî canlanma olayları ve gelişmeleri, zamanımızda bu konulara eğilen araştırmacıların dikkatinden kaçmamakta ve hatta araştırmacılar olayları dikkatle gözlemleyerek gelişmeleri anlamaya ve onları kuramsal bir

⁷ Cevdet Said, *Bireysel ve Toplumsal Değişimin Yasaları*, çev. İlhan Kutluer, İstanbul, 1994, s. 23.

⁸ Selahaddin Hilav, *Dişalektik Düşüncenin Tarihi*, İstanbul, 1993, s. 17.

⁹ Necip Torumtay, *Değişen Stratejilerin Odağında Türkiye*, Milliyet Yayınları, İstanbul, 1996, s. 77.

çerçeve de açıklamaya çalışmaktadırlar. Bilimsel veriler bize, temelinde çoğulcu (pluralist), değişken ve uçarı karakterli toplumların, yeni dinî hareketlerin ortaya çıkışı ve gelişmesi için uygun bir ortam oluşturduğunu haber veriyorlar”.¹⁰

Tarihçi ve filozof A. J. Toynbee'ye göre, “medenî bir topluluk başka bir medeniyetin karşısında tehlikeli bir duruma düşerse, bu tehdide iki türlü cevap verir. Biri “zêlostime”dir: Tehdide uğrayan topluluk kendi kabuğu içine çekilip taşkın bir bağlılıkla geleneklerine sarılır. Kuzey Afrika'nın Sünusîleri ve Orta Arabistan Vahhabîleri, işte böyle, tarihlerine ve geleneklerine taassupla bağlılıktan başka silahları olmayan “zêlot”lardır. İkinci yol, tehdide uğrayan topluluğun kendini savunabilmesi için düşmanın maddî ve manevî silahlarını kullanmasıdır. Toynbee'nin “hêrodianisme” adını verdiği bu hareketin de iki örneği vardır: Biri Türkiye'de Mustafa Kemal Paşa'dır. İngiliz tarihçisine göre, “hêrodianisme”, üstün bir yabancı kuvvet karşısında yararlanılabilecek savunmaların en etkilisidir. “Zêlot” başını kuma sokan devekuşu gibi geçmişte bir sığınak arar.”¹¹

“Değişim”, önce insan zihninde ve aklında başlar. Sonra uygulamaya geçer. Onun için kültürel açıdan değişime hazır olmayan toplumun değişmesi olanaksızdır. Bireyler kafa yapılarını değişime hazır tutmalıdırlar ki, değişim olabilsin. Bireyler yeni kültürel kavramlar ve düşünsel etkinlikler tarafından devrimci veya atılımcı geçişlere götürülerek iyi yönde değişime uğrar.¹²

İslâm, “değişim”i öncelikle kabul eder. Çünkü, kendisi bizzat Yahudilik ve Hristiyanlık dininin bazı hususlarını değiştirip geliştirdiğini Kur'an belirliyor. Konuyu uzatmamak için İslâm'da değişimi ve tartışmaya yer bırakmayacak biçimde kantlayıcı Kible'nin değiştirilmesi üzerinde durarak konumuzu noktalayalım.

Yüce Allah'ın “değişim” sürecinde insanların görev ve sorumluklarını yerine getirme istemi ve buyruğu namaz kılarken hem de “Rûku”da iken vahiy indirilerek “Kible'nin değişimiyle” tüm insanlara belirgin biçimde duyurulmuştur. İslâm'ın en temel ibadeti olan namazda Allah, yön değiştirme emrini vererek, değişimin kaçınılmazlığını vurgulamıştır.

Sonuç olarak, yüce Allah'ın Hz. Muhammed'in Kur'an ayetlerini yorumlamasına ve açıklamasına izin vermesi, tüm insanlığa örnek insan Hz. Muhammed'i örnek alacak müslümanların kendi zamanlarındaki koşulları ve gereksinimleri göz önünde tutarak, Kur'an ayetlerini yorumlama ve açıklama olanağı sağlamaktadır. Bu da değişimin ta kendisidir. Çünkü değişim, dinî

¹⁰ Ünver Günay-A. Vehbî Ecer, *Toplumsal Değişim, Tasavvuf, Tarikatlar ve Türkiye*, Kayseri, 1999, ss. 25-26.

¹¹ Peyami Safa, *Doğu Batı Sentezi*, Yağmur Yayınevi, 2. Baskı, İstanbul, 1976, ss.20-21.

¹² Theda Skocpol, *Social Revolutions In The Modern World*, Cambridge University Press, New York, 1994, s. 199.

anlayışı yıkmak ve bozmak asla değildir; aksine değişim, iyileştirme çabalarının tümüdür. Ancak “değişim” çok tepki toplayan bir kavram olarak algılandığından İslâm dini için “değişim”den değil, “değişim süreci”nden söz edebiliriz.

Değişime karşı çıkanların bu çabalarını irdeleyelim:

Değişime karşı olanlar, gerekçe olarak şu görüşleri ileri sürmektedirler:

1. İnançsızlık suçlaması:

Değişime karşı olanlar, İslâm’ı yeniden yorumlayanları inançsızlık ile suçlamak için Osmanlı şeyhülislamlarından Mustafa Sabri’den alıntı yaparlar. Onlar, Mustafa Sabri’nin şu sözlerine koşut (paralel) düşünceler ortaya atmaktadırlar:

“... Her şeyden evvel bu değişim sürecine katılanlar bir noktanın tayinini istemek ve bu hususta kendilerinden kati bir söz almak lüzumu hissediyoruz. İslam dinine hakikaten inanıyorlar mı inanmıyorlar mı? Kendileriyle konuşma ve tartışmamızın ciddi ve samimi bir durum değerlendirmesi biçiminde olmasını istediğimiz için biraz küstahça görünen bu sorunun cevabını istemeye mecburuz.”¹³

“Demek ki bu değişim sürecine katılanlar, dinin aslı olduğuna hakiki bir itaat ile inanmadıkları halde insanların ahlâkını korumak ve dünyalarını geliştirmek için dine ihtiyaç bulunduğuna yani toplumun yararlı ve güvenilir bir bireyi olabilmek üzere insana kesinlikle din gerekli olduğunu söylerler ki, bunun anlamı, dine dünya için gerekli olması hesabıyla inanmak demektir. Dinin kendi sınırları içinde aslı olmamakla birlikte, ahlâkın din kadar sağlam bir yaptırımı olamayacağından, kesin olduğu kadar da tuhaf bir zaruretle dine inanılacak ve bu inanmak, yalancılıktan olduğu halde, fiilî yaptırım görevini hakkıyla yerine getirebilmek üzere aslı olduğu suretteki inanmaktan asla aşağı kalmamak şartı bulunacaktır.”¹⁴

Bu sorunun cevabına ve konunun genel değerlendirmesine ilişkin görüşümüz şudur:

Gerçekten bilimsel anlayış ve yöntemle hareket eden değişim sürecine katılanlar, çağın gelişen sorunlarına çözüm bulabilmek ve İslâm dinine veya müslümanlara dinamizm kazandırmak için araştırmalarını ve görüşlerini sürdürürler. Bu araştırma ve görüşlerini sunarken inançlı olanlar olabileceği gibi, inançsız olanlar, hatta başka dini inanca sahip olanlar da bunu yapabilirler. Doğal olarak kötü ve art niyetli olanlar da olabilir. Bu her şey için geçerlidir. Bu tür tutum ve davranışları hiç kimse doğru bulmadığı gibi, biz de doğru

¹³ Mustafa Sabri, *Dini Müceddütler (Reformcular)*, Sebil Yay., İstanbul, 1969, s. 15.

¹⁴ Sabri, *a.g.e.*, s. 22.

bulmuyoruz. Ama bunun için değişim sürecine katılanlardan art niyetli olanlar çıkıyor diye, iyi niyetli, inançlı ve dindar bir anlayışla inancı gereği dine hizmet edecek olanları suçlayarak engellemek, tamamen yanlış bir tutumdur. İslâm dinini küçük düşürmek isteyenler, değişim sürecine katılanlar içerisinde sızarak bu kötü niyetlerini gerçekleştirmek isteyenler olabilir. Bu art niyetler kuşkusuz ile tümüyle gerekli olan değişim çalışmalarını din dışı göstermek ve bunu yapanların hepsini inançsız ve art niyetli olarak nitelenecek çok yanlış olacaktır. Buna ne dinimiz, ne bilim, ne de ahlâk izin verir. Unutmayalım ki, şimdi gelenekçi bulduğumuz İmâm-ı Âzâm'ın görüşlerinin birçoğu, kendi döneminde oldukça modernist ve karşı çıkılan ve hemen kabul görmeyen görüşler olarak algılanmıştı.

Öte yandan insanları inançlarına göre değerlendirme hakkı ve yetkisi Hz. Muhammed'e bile yüce Allah tarafından verilmemişken, biz insanların bu yetkiyi kullanma yetki ve hakkı hem dini açıdan, hem de bilimsel açıdan yoktur. Kısacası bir kimsenin "kim inançlı, kim inançsız" değerlendirmesini yapması İslâm'a göre hemen hemen olanaksız ve yasaktır. İslâmı savunduğunu ve koruduğunu iddia eden bu değişim karşıtı olan Mustafa Sabri ve ardılları, kimin ne kadar imanını olduğunu ölçecek ölçü aletlerini Allah'tan nasıl aldılar? Allah'ın onlara bu yetkiyi verdiğine dair delilleri yoktur. Onların iddiaları ve görüşleri İslâmı asla bağdaşmayan kendi kurgularına dayanmaktan öteye geçemez.

Sonuç olarak, bu konuda değişim karşıtlarının ileri sürdüğü bu sav tutarsız ve yanlıştır. Onlara katıldığımız bir görüş var; o da, değişim sürecine katılanlar arasında art niyetlilerin sızabileceği ihtimalidir. Bu tür davranışları biz de zaten doğru bulmuyoruz.

2. Dinde değişim karşıtları, değişimi, "İslâm dinini değiştirmek ve yenileştirmek" olarak algılarlar.

Değişim sürecine katılanlar arasında gerçekten İslâm dinini bozmak ve tahrif etmek isteyenler sızabilir. Ama bu, yapılması gereken yenilik ve değişimleri engelleyemez ve de engellememelidir. Çünkü bu sızma istenen, onaylanabilecek ve normal bir davranış değildir. Yanlışlar yapıldı diye doğru davranıştan geri durabilir miyiz? Asla duramayız. Kaldı ki, yukarıda değişim ve yenileşmenin İslâm'ın temeli olduğunu, hatta en temel ibadetlerden namaz içerisinde Kiblenin değişiminin Allah tarafından ortaya konduğunu belirttik. O nedenle değişim karşıtlarının bu iddia ve görüşleri hem İslâm dini hem de bilimsel açıdan tutarsız ve yanlıştır.

3. Değişim sürecine katılanlar müslümanlıkla ilgisi olmayan fakat müslüman kisvesinde görünen kişiler olarak nitelenir. Değişim Sürecine katılanları değerlendiren değişim karşıtı bir ilahiyat bilgininin görüşlerine göz atalım:

“ ... Onların İslâm dini ile samimi bir alakaları olmadığı halde müslüman görünerek kendi silahımızla bize hücum etmeleri büyük bir haksızlık ve ayplanmayı gerektiren bir küçüklük oluşturur... O adam bizim dinimizle oynamasın. Fakat o adamın, şimdiye kadar dinimizin alametlerinden saydığımız hüküm ve esaslarını tenkit ve tartışma yerine koymağa kalkıştığını görürsek, artık bizim için de kendisinin mezhebinin mahiyetini ve husûsi kanaatini araştırmak ve tartışmak, değil bir hak, belki bir vazife haline gelir.”¹⁵

Başkalarının inançlarını kontrol altına alma görevini, Allah, peygambere bile vermemişken, değişim karşıtları, Allah adına kişilerin inançlarını değerlendirmeye yelteniyorlar ve çok gülünç duruma düşüyorlar.

“Değişim sürecine katılanların meslekî hakkında kuşkumuzu çağırıştıran ikinci ve daha mühim sebep de bunların insan ahlâkını korumak için din kadar emniyet ve güven vererek bir kuvvetlendirici yaptırım bulunamayacağını ve hatta hiçbir milletin dinsiz yaşayamayacağını söyleyerek dine tam bir hararetle taraftar göründükleri halde eserlerinin gizli noktalarında kalemlerinden dökülen parolalı anlatımlara göre, kendilerinin gizliden gizliye dine inanamakta olmalarıdır.”¹⁶

Diğer cevaplarda da belirttiğimiz gibi, değişim sürecine katılanlar arasına yanlış davranışta bulunabilecek kişilik yapısına sahip veya art niyetli insanların sızabileceği açıktır. Ancak bu tür insanlar her yere sızabiliyor; bunlar değişim karşıtlarının içine de sızabilirler. Bu sızma, değişim görüşlerinin ve çalışmalarının tutarsızlığını ve yanlışlığını göstermez. Onun için bu, tutarsız bir iddiadan başka bir şey olamaz.

Yine İslâm dinine göre, bir insanın bir işi inançlı veya inançsız olarak yaptığını kim bilebilir? Yukarıda belirttiğimiz gibi, kişilerin inançlarını bilme hak ve yetkisini, yüce Allah, Hz. Muhammed’e vermemişken, bu hak ve yetkiyi yaşadığımız dünyada hiç kimse kullanamaz. Kullanır da, İslâm dinine göre hareket ettiğini iddia ederse, çok yanlış ve de gülünç olur.

4. Değişim sürecine katılanları İslâm dinine saldırgan bir tutum izleyenler olarak tanımlıyorlar. Yine değişim karşıtı görüşe bir göz atalım:

“Şurasına pek ziyade şaşılır ki, “müslümanım” diyen bazı adamlar bütün basının gözü önünde müslümanlığın kanunlarını küçük düşürerek dinden çıktığını suç saymaz da, dinden çıktığının kendisine söylenmesini suç ve kabalık sayar. Dine saldırılacak, fakat “dine saldırdın” denilmeyecek. Ne insaflica bir mantık (!)... Din itirazdan masum değil, dine saldırı itirazdan masum (!)... O derecede ki, bu saldırı en normal, en mantıklı bir dil ile eleştiri yerine koymak, “taassub”, “cehalet”, “gericilik”, “kabalık”, “tekfir” adlarıyla

¹⁵ Sabri, *a.g.e.*, s. 16.

¹⁶ Sabri, *a.g.e.*, s. 21.

yasaklar altında!... Dine saldırı ise, "Bilinçlilik-irfan", "ilericilik-terakki", "aydınlık-münevverlik" gibi parlak ve özendirici adlarla tamamen serbest."¹⁷

Değişime karşı olanlar, doğal olarak kendi görüşlerinin dışındaki görüşlerin ortaya çıkmasıyla kendi görüşlerinin silinebileceği veya etkisinin azalacağı endişesini taşıyorlar. Bu doğrudur. Yeni, tutarlı ve insanların ihtiyaçlarını karşılayan görüşler, öteki görüşleri unutturabilir. Bu yüce Allah'ın doğaya yerleştirdiği kuraldır. Yeni görüşler ortaya atmayı ve bu görüşleri İslâm'a ve dine saldırı olarak nitelenmek oldukça yanlıştır. Ancak yukarıda da değindiğimiz gibi, değişim sürecine katılanlar arasına bazı saldırgan ve yanlış tutumlar sergileyebilecek kişiler girmiş olabilir. O nedenle değişim karşıtlarının bu iddia ve görüşleri de tutarlı değildir. En azından her iki yönden de bu tür saldırılar nezaket ve ahlâk dışıdır.

5. Değişim karşıtları, İslâm'a sonradan eklenen ve şu an eskiyen yorum ve görüşlerin bugün tutarsızlığını ve geçersizliğini ortaya koyarak insanların ihtiyacımızı karşılayacak yorum yapan İslâm din bilginlerinin çalışmalarını, "İslâm dinini bozmak" olarak niteleniyor. Bu konudaki değişim karşıtı görüşün özeti şöyledir:

"İslâm dininin geçici hüküm süren ve bir süre sonra hükümden sakıt olan(düşen) her yeni (düşünce) akımına uyarak gel geç bir oyuncak haline konulmasına izin vermeyen bizlerin durumunu, karşıtlarımızın, en hafif deyim olarak 'muhafazakarlık-korumacılık', 'özgürlük' aleyhtarlığı biçiminde görmeleri doğru değildir. Çünkü, İslâmiyet'in bir programı var. Bu programın esas maddelerini bozmak, 'İslâm dinini bozmak' olacağından, İslâm'ı kabul edenler, bu maddelere saygı duymayı ve bunları bozmaya ve tanımamaya kalkışmamayı taahhüt etmişler demektir. Liberallik, özgürlüğü sevmek ise, taahhütlere saygısızlık demek değildir. Bir taraftan da bu taahhüt, gerek ilk kabulünde ve gerek ondan sonra daima ihtiyarî bir haldedir. Yani istemeyen, İslâmiyet taahhüdü altına girmez ve isteyen bu taahhüt altında kalmaktan memnun olmazsa ilgisini keser, çıkar. Daha ne özgürlük istiyorlar? Onların buna ek olarak istedikleri, artık özgürlük değil, belki, İslâm'ın programını kabul etmemek sonucu olarak İslâmiyet'ten çıkmış oldukları halde çıkmamış görünmek, yani, 'riya' ve 'iki yüzlülük-münafıklık'tır ki, işte biz, buna engel oluyoruz. Onlar da bizim şu hareketimizi yani 'riyakarlık' ve 'münafıklık'ı ele alışımızı özgürlük aleyhtarı sayıyorlar. Fakat, bilmem ki, hakları var mı?"¹⁸

Yukarıdaki cevaplar bu görüş ve iddialar için de geçerlidir. Kısacası hiç kimse Allah'ın indirdiği dini sadece kendisinin temsil ve denetleme yetkisi ve hakkının olduğunu iddia edemez, ederse bu İslâm'ın temelinden başlayarak tüm ilkelerine terstir. Hiçbir kimsenin, sadece kendisi gibi İslâm'ı anlayanların iyi müslüman ve inançlı olduğunu, İslâm'ı başka türlü anlayanların fasık, sa-

¹⁷ Sabri. a.g.e., s. 17.

¹⁸ Sabri. a.g.e., ss. 17-18.

pık, kâfir ve günahkâr olduklarını iddia etmesini İslâm kabul etmez ve yasaklar. Çünkü bu, düpedüz ruhbanlıktır. Ruhbanlık ise, İslâm dininde yoktur.

6. Değişim sürecine katılanların çabalarının dini önemsiz gösterme çabası olduğunu söylüyorlar.

“Bir vakitler Batı’nın her türlü yeniliklerini bize kopya ettirmek isteyen aydınlarımız, ‘Dinimizi ya üstü örtülecek bir suç gibi, hiç kaale almazlar (söz etmeye değer bulmazlar), yahut altında kıvranılacak bir yük gibi ağır görmekten geri kalmazlardı.’”¹⁹

Değişim karşıtlarının kasıtlı ve art niyetli suçlaması olan bu iddia, o kadar tutarsızdır ki, değişim sürecine katılanların çıkış amaçlarını görmezlikten gelmeleri veya inkâr etmeleri sonucunu doğuruyor. Aksine değişim sürecine katılanların, dinde değişim konusuna eğilmeleri ve bu çalışmalarını yoğunlaştırmaları, dinin insanların ihtiyaçlarını kolayca karşılamasını sağlamak için yeni açılımlar ve görüşler ortaya sunmaktır. Bunun anlamı ise açıktır. “Dinin daha da önemsenmesi, yüceltilmesi yani yerli yerine oturtulmasıdır.” Durum bu iken bu gerçeği tersyüz etmek ancak kasıtlı olanlara ve kendi boş iddiasında direnenlere yakışan bir tutumdur.

Sonuç olarak, günümüz İslâm din bilginleri gelişmeler ve kaçınılmaz değişim karşısında adına yenilik, değişim vb ne dersiniz deyiniz, kalkındırıcı ve çağı yakalayacak bir çaba yapmazsak, yeni görüşler ve buluşlar ortaya sunmazsak, yüce Allah dini koruyacaktır, ama, Müslümanlar sömürülmeye ve ezilmeye mahkûm olacaklardır. Yenileşmelere karşı çıkarak, kısır çekişmeleri dini korumak mücahitliği olarak göstermekle bir yere varmamız mümkün görünmemektedir. Hedefimiz akla, bilime ve dürüst çalışmaya ve inanca dayanmalıdır. Kurtuluş yepyeni çalışmalarda ve yepyeni eserler üretmektedir. İslâm’ın engin rahmet ve bereket kaynağını yepyeni açılımlarla pınarlardan akan sular gibi insanlığın kana kana içmesine sunmaktır. Bunun adına ister “yeniden yapılanma”, ister “değişim”, ister “ıslahat” ister “reform” ne denirse densin bu, zamanımızda yapılmak zorundadır. Eğer bunu yapmazsak, çağımızın insanlarını İslâm bilgisinden, aydınlığından ve rahmetinden yoksun bırakmış oluruz.

¹⁹ Sabri, *a.g.e.*, s. 18.

ABSTRACT

History is an concrete and systematic institution which provides us certain radical changes. As humanbeings we create or make all these events. We can do this in a short or long term periods. For example, while the conquest of Istanbul and the discovery of America represented the beginning of the new age, the French revolution was the begining event of the Near age. The collopse of the Berlin wall on the 9th of November 1991 was the sign of the collopse of the Soviet Union and the end of the cold war.

The religion, too, is an establishment which came out as a result of its historical developments. It is the most effective and socio-cultural institution. Indeed, the idols and god and goddess statues which have been found as a result of some archaeological excavations show us that the religion has always been effective in the life of individuals as well as the life of societies. In our modern day, everyone finds himself or herself in the sphere of religion whether he/she wants to be in it or not because of social necessity or individual expectations. This inevitable situation still continues today as it happened in the past.

Just as the religions was and is the effective institution, it will also be like that in the future. For this reason, although Atatürk regarded the religion as the sacred and conscience issue of the citizens of the Modern Turkish Republic, he considered the religious service as a public service and established the Presidency of Religious Affairs as one among the other state establishments. Just as the food and other nourishments are necessary for our body, the same way the religion, faith and worship are for our spiritual developments. For, both of them are necessary in order to have a useful and fruitful live.

Among the religions those who give place to update themselves and make its dogmas intelligible for all the times can keep itself alive and stay as a living religion. For that reason the religions need to reform themselves. Just as in Judaism and Christianity, there have also been some changes in Islam. By changes here, we mean the changes which happened in the understandings of religious people in the light of the condition of their times. Since there is no changes in the belief system of Islam. Because only God can make changes in the belief system.

In fact the three big religions while coming down to us through the prophets there happened some compulsory changes in them. Later, the prophets explained and proclaimed the revelation according to the in the light of his community. By doing this we can say that the prophet changed it in one sense. While the believers are observing whether knowing or unknowing those who take from their prophets they can make some changes according to their needs. So as a conclusion we can say that any religion cannot stay in its purity as it was revealed from God. The unchangebleness of the Kur'an is valid the authority of God. For, the sacred book of Islam, the Qur'an, defends change.

Islam does not consist of only the Qur'an and the Prophet Muhammad. These are the main body of Islam. But the agreements and the views of Islamic scholars has produced a great civilisation and culture in the course of Islamic history. So, it seems to us that it is not possible to take the Qur'an and the Prophet Muhammad by leaving aside the Muslim civilisation and the Muslim umma which came out the views and interpretations of the Muslim reserarchers. The ages and the times gave an impressive direction to the flowing of Islam. The process of change has been started by God himself. Because of this reason, he had sent not only one prophet but also many ones.

According to the great historian A.J. Toynbee "if a civilised community falls in dangerous situation, just as the Sünusies of the north Africa or Vahhabies of Saudi Arabia either stay within their boundaries and entangle its tradition by fanaticism or as the Mustafa Kemal did it uses the weapons of its enemies in order to defend itself.

The duties and responsibilities of people in the process of reform and change has been informed by God to change worshipping direction from the Kudus to the Mekka while the Muslim were praying God. It seems to us that Allah emphasised the necessity of reform and change by ordering to change the worshipping direction in the moment of worship.

As a conclusion, by giving permission to the Prophet Muhammed to interpret and explain in the light of the needs of his community, God informs us that we need to interpret the Qur'an'ic verses in the light of the examples of the prophet Muhammed and the needs of our own societies. So to us, this is reform itself. For, reform does not aim to destroy or distort the origin of religion but to make religion and its institutions intelligible for every age and for every time. Shurtly, according to us, in order to understand Islam anew we need to do some new research in the libgt of modern scientific methods. Because the liberation of our society depends on this kind of studies. Whether we call all these studies "reform" or "reconstruction" or "change" or "improvement" we need to do them in order to make Islam intelligible for our time. If we do not this, we will leave our people deprived from the light and the grace of Islam.